Dagens islamister har noen påfallende og sørgelige likhetstrek

Stalin og Muh

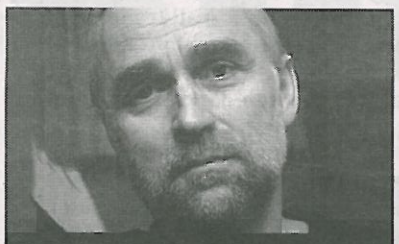

Ketil Skogen

MED ANDRE ORD

FAKTA

Saken:

- Den siste tiden har Aps partisekretær Raymond Johansen og andre sammenliknet dagens islamister og 1970-tallets ml-bevegelse.
- Ketil Skogen peker her på noen fellestrekk i underliggende sosiale mønstre for 70-tallets opprørsgenerasjon og innvandrerungdom i dag.
- Faste normer og enkle løsninger hentet fra en kultur under press gir islamister en sterk og klar identitet koblet til «rettferdig kamp».
- Det er forståelig at disse bevegelsene har appell, men de representerer samtidig ideologier som få vil savne, konkluderer Skogen.

Forfatteren:

- Ketil Skogen er sosiolog og forsker ved NINA og professor II i sosiologi ved UiO. Han har tidligere vært ungdomsforsker på NOVA.

Mye av debatten om radikal islam har artet seg som en god gammeldags «moral panic», der godtfolk konsoliderer sitt eget syn på verden gjennom å framheve kontrasten til skumle utgrupper. I det siste har det imidlertid kommet noen nye og interessante utspill, blant annet fra Aps partisekretær Raymond Johansen som framhever likhetstrekk mellom dagens unge islamister og ml-erne på 1970-tallet (VG-nett og NTB 22. februar). Johansens analyse virker rett nok enkel: Han nøyer seg med peke på det han oppfatter som en parallell mellom to ekstreme bevegelser, og tar på vegne av sosialdemokratiet æren for at maoismen ble «nedkjempet med ord». Han anbefaler selvsagt samme strategi i forhold til islamismen.

Til tross for åpenbare svakheter i dette resonnementet er det ingen tvil om Johansen har sett noe viktig. Det er klare likhetstrekk, ikke bare mellom dagens islamistiske ungdomsbevegelse og våre hjemlige maoister, men mellom radikal politisk islam og hele den revolusjonære bevegelsen i Europa på 1960- og '70-tallet. Dette gjelder ikke først og fremst det ideologiske innholdet, selv om det nok kan finnes paralleller mellom de mer bisarre variantene. Det interessante er de sosiale mekanismene som ligger under rekrutteringen, og det er her vi finner en tydelig likhet.

«At velfungerende middelklasseungdom kan dras mot slike bevegelser er forståelig»

Raymond Johansen er ikke alene om å nedtone trusselen mot «vestlige verdier», og mange har ment at den økende oppslutningen om radikal islam må ses på bakgrunn av de enorme sosiale problemer og den håpløshet som gjør seg gjeldende i en del asiatiske og nordafrikanske land, samt blant mange med bakgrunn derfra som nå bor i Europa. Noen forskere har innvendt at dette er en overflatisk kobling, siden de mest militante islamistene – inkludert de som har gjennomført voldelige aksjoner i vesten – oftest er vellykkede unge mennesker med høy utdanning, og slett ikke desperate fattigfolk. Det stemmer sikkert, men det er historisk sett regelen heller enn unntaket at fortroppene i politiske kamper på vegne av de undertrykte massene rekrutteres fra middelklassen. Derfor er koblingen likevel gyldig. Spørsmålet er hvorfor det skjer, og hvilke paralleller som kan trekkes mellom tilsynelatende vellykkede unge med muslimsk bakgrunn i Europa i dag, og rekruttene til for eksempel ml-bevegelsen i Norge.

For å forklare at ungdom som både er godt «integrert» og som lykkes i utdanningssystemet vender seg til radikale islamske grupper, har det vært pekt på både diskriminering fra majoritetsbefolkningens side og ikke minst kulturell rotløshet og usikre framtidsutsikter, økonomisk så vel som sosialt. Faste normer og enkle løsninger hentet fra en kultur som oppleves å være under press både i vesten og globalt, men som kan gi en sterk og klar identitet koblet til «rettferdig kamp», kan da fortone seg som et attraktivt alternativ. Dette forklarer selvfølgelig ikke alt, men det er utvilsomt viktige faktorer. Fullt så åpenbart er det kanskje ikke at store ungdomsgrupper i Europa sto overfor lignende utfordringer for 40 år siden. Men det gjorde de, selv om de ikke var barn av immigranter fra en annen del av verden.

Den gangen fant det sted en voldsom ekspansjon i høyere utdanning og en tilsvarende vekst i sektorer i arbeidsmarkedet der slik utdanning kreves. Dette har ofte blitt beskrevet med utgangspunkt i arbeiderklasseungdommen som strømmet til. Endringene åpnet for sosial mobilitet i stor skala, med de muligheter og utfordringer som følger med bevegelse fra en sosial posisjon til en annen. Ikke minst har forskere og forfattere interessert seg for de kulturelle minefeltene arbeiderklasseungdommen måtte forsere på sin vei inn i den akademiske middelklassen. Der fantes det koder som var ukjente for nykommerne, og som bidro til eksistensielle kriser som er godt beskrevet i skjønnlitteraturen.

Det som ofte overses er at heller ikke middelklasseungdommen hadde noe fullgodt skript for en situasjon i rask endring: Veksten i høyere utdanning var av et slikt omfang at det nå var åpenbart at universitetet ikke lenger var porten til en eliteposisjon for alle. Både arbeidsmarkedet og utdanningssystemet ekspanderte sterkt på nye områder, der alle så å si måtte starte fra bunnen av, og der den sosiale banen langt fra var fastlagt. Samtidig dukket alle de nye studentene fra arbeiderklassen opp, og bidro til at universitetenes elitepreg ble svekket.

Dette var ikke bare et praktisk og personlig problem. Når sosiale grupper står overfor situasjoner uten fortolkningsskjemaer, oppstår behovet for nye kollektive forståelsesmåter – som ikke nødvendigvis får tilslutning fra alle, men som tilbyr mening og retningslinjer for mange. Dette gjelder desto mer for unge mennesker, som uansett må utvikle sin egen identitet – og som ofte vil markere selvstendighet og egenverd gjennom handlinger og oppfatninger som kan vekke forargelse i eldre generasjoner. Ikke nødvendigvis gjennom avvisning av foreldregenerasjonens verdigrunnlag, men like gjerne ved å destillere ut det som oppfattes som essensen – og som foreldrene har sveket gjennom sin pragmatisme.

NY INNPAKNING: Det er verdt å merke seg at palestinernes regimer vekker beundring, skriver Ketil Skogen. Demonstrasjon

Dette gjelder åpenbart mange unge muslimer, både i vesten og i «muslimske» land der endrings-

Under vignetten «Med andre ord» presenterer Klassekampen lengre tekstar frå eksterne skribentar, om aktuelle emne innan politikk, vitskap, kultur og samfunn. Kronikk- og debattredaktør vurderer bidrag til sidene: Send tekstframlegg til kronikk@klassekampen.no. Maksimal lengd: 10.000 teikn inkludert mellomrom. Legg ved bilete av artikkelforfattaren. Klassekampen honorerer normalt ikkje innsendt stoff.

kk med 1970-tallets stalinister, skriver **Ketil Skogen**.

hammad

håpløse situasjon er like sentral for radikale islamister i dag som for venstreradikale på 1970-tallet. Det er heller ikke noe nytt at totalitære til støtte for ofrene i Gaza i januar 2009. FOTO: CORNELIUS POPPE, SCANPIX

prosesser skyter fart. Men det gjaldt også mange som hadde vokst opp med det europeiske sosialdemokratiets rettferdighetsidealer, men som så at det var fint lite igjen av sosialisme og solidaritet.

Det moderne opplysningsprosjektets dyrkelse av kritisk tenkning, som ikke minst universitetene er eksponenter for, kan også slå tilbake på moderniteten selv i den forstand at det fremmer kritikk av grunnlegende trekk ved moderne samfunn, enten det er materialisme, profittmaksimering eller utbytting av den tredje verden – eller alt på en gang. Om man kan observere at vestlig imperialisme har utarmet ens eget land, og at tradisjonell, identitetsbærende kultur perforeres av kommersielt søppel, er slik kritikk kanskje særlig nærliggende.

Sist men ikke minst bidrar både utdanningsinstitusjonene selv og de moderne mediene til at ungdom får kunnskap om alt det horrible som skjer i verden, i et tidligere ukjent omfang. Mot en bakgrunn av skepsis til «det bestående» – den vestlige kapitalismen og dens blodige historie – er det lett å ta parti for de undertrykte og lidende enten de befinner seg her eller der.

Det er åpenbart at dette er en del av politisk islam, og det var et sentralt element på 1970-tallet. Solidaritet med frigjøringsbevegelser i sør var en bærebjelke for store deler av den revolusjonære bevegelsen, og det er verdt å merke seg at palestinernes håpløse situasjon er like sentral for islamistene i dag som den var for politiske aktivister på 70-tallet.

Det er heller ikke noe nytt at totalitære regimer vekker beundring. De kan synes å representere tydelige og konsekvente løsninger. De gir en etterlengtet klarhet og fungerer som ideologiske fyrtårn (slik Albania var «sosialismens fyrtårn i Europa»). Tilsvarende har radikale muslimer sine fyrtårn – med en annen politisk innretning, men også de representerer prinsippfast motstand mot vestlig imperialisme og/eller moralsk forfall og gudløshet, alt ettersom hvor man har sitt fokus.

At velfungerende middelklasseungdom kan dras mot slike bevegelser er forståelig, men både radikal islam og stalinisme er ideologier som få vil savne. Stalinismen har fordunstet og dens forkjempere har funnet sine trygge plasser i den borgerlig-liberale velferdsstaten. Om arbeidsmarkedet klarer å absorbere minoritetsungdom med høy utdanning slik det absorberte de mobile ungdomsgruppene på 70-tallet, så går nok den politiske islamismen samme veien. I hvert fall i vår del av verden. Hvis store grupper blir stående utenfor blir det derimot bråk, på den ene eller andre måten. Som rimelig kan være.

Forstokket beundring av totalitære regimer er ikke bra; særlig ikke supplert med hensynsløse voldelige aksjoner. Sånn sett er det fint hvis det går fort over. Verre er det at den helt nødvendige kritikken av vestlig kapitalisme og all den blodige urettferdighet den forårsaker, ofte tar så absurde former. Vi kan forklare det, men det er et digert tankekors for alle som mener at menneskeheten fortjener noe bedre. Da er verken Stalin eller Muhammed svaret, men (den kanskje umulige) utfordringen er å utvikle en samfunnsanalyse og en politisk strategi som avkler kapitalisme og utbytting, har bred appell, og tilbyr sterk og tydelig kollektiv identitet uten heltedyrkelse – på en gang. Vi får håpe det beste.

Ketil Skogen